

**ФИТРАТИ
ЗАРДУЗИ САМАРҚАНДИ
ВА ЧАНД ШЕЪРИ
НАВПАЙДОИ Ӯ**

Раҳматов Баҳром Аҳмадҷоновиҷ, номзади илмҳои филология, директори МД «Маркази илмии Камолӣ Хучандӣ (Тоҷикистон, Хучанд)

**ФИТРАТ
ЗАРДУЗ САМАРҚАНДИ И
НЕКОТОРЫЕ ЕГО
НАЙДЕННЫЕ СТИХИ**

Раҳматов Баҳром Аҳмадҷоновиҷ, кандидат филологических наук, директор ГУ «Научный центр Камолӣ Худжандӣ» (Таджикистан, Худжанд)

**FITRAT
ZARDUZ SAMARKANDI AND
SOME OF HIS FOUND POEMS**

Rahmatov Bahrom Ahmadjonovich, candidate of philological, Director of the SI "Kamol Khujandi Scientific Center" (Tajikistan, Dushanbe), E-mail: rakhmatov.1987@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: *Фитрати Зардӯзи Самарқандӣ, баррасии рӯзгор, намунаҳои осор, газал, баёз, сабк, матншиносӣ, «Козурписар», интисоби ашъор*

Фитрати Зардӯзи Самарқандӣ аз зумраи шуароест, ки то кунун рӯзгор, осор, забону баён, падидаҳои ҳунари ва монанди ин масоили марбут ба ӯ таҳқиқи ҷиддӣ нашудааст. Дар мақола қўшиши дар умум нишон додани осори боқимондаи то ҳол навишудаи ӯ ва масоили ҷамъу тадвини асарҳои дигараш, ки то кунун дар батни баёзу сафинаву ҷунгу радиф-ул-ашъор ҳамчун дурри макнун боқӣ мондаанд, нишон дода шудааст. Зимнан, муаллифи мақола таъкид медорад, ки ашъори наВПайдошудае, ки дар таҳқиқи мазкур оварда шудаанд, метавонанд ба дигар шоирони фитраттахаллус нисбат дошта бошад.

Ключевые слова: *Фитрат Зардуз Самарканди, рассмотрение быта, образцы творчества, газель, баяз, стиль, текстология, «Козурписар», атрибуция произведений*

Фитрат Зардуз Самарканди считается одним из тех поэтов, чья жизнь, творчество, язык и выражение, художественные явления и тому подобные вопросы, связанные с ним, до сих пор не подверглись глубокому анализу. В статье автор предпринимает попытку показать публичность опубликованных им произведений и вопросы сбора и издания других его литературных произведений, оставшихся в лоне баяза, сафина, джунгу, радиф-ул-ашар. Кроме того, автор статьи акцентирует внимание на том, что найденные стихи могут принадлежать перу других поэтов, также носившим псевдоним Фитрат.

Key words: *Fitrat Zarduz Samarkandi, consideration of everyday life, patterns of creations, ghazal, bayoz, style, textual studies, "Kozurpisar", relations of poems*

Fitrat Zarduz Samarkandi is considered to be one of some poets whose lifestyle, artefacts, language and expression, artistic phenomena and similar issues dealing with him have not been canvassed until now profoundly. In his article the author makes an endeavor to show the public display of his remaining published creations and issues beset with collection and edition of his other literary productions, which have remained in the womb of bayaz, saфина, jungu, radif-ul-ash'or as a durri maknun. Into the bargain, the author of the article lays an emphasis upon the idea that the new founded poems may be associated to other pseudonymous poets.

Фитрати Зардӯзи Самарқандӣ, ки дар тазкираи Малехо бо номи Саййид Камол ёд мешавад [6, с.371], аз шоирони тавонои рӯзгори худ мебошад. Дар мавриди ном, соли таваллуд ва дигар мушаххасоти рӯзгори шоир маълумоти дақиқ надорем ва он чи ки дар сарчашмаҳо ва адабиёти илмӣ нақл мегардад, дар ин навиштаи мухтасар ва муқаддамотӣ, аз чанд паҳлӯ таҳлил мешавад. Ӯ дар навиштаҳои А.Мирзоев [3,с.88], С.Саъдиев [8,с.289] ва чанде дигар [5,с.197] Саййид Акмал ёд шудааст. Ягона маъхазе, ки номи шоирро дуруст сабт карда, тазкираи «Музаккир-ул-асҳоб» аст ва дар таъба он Ян Рипка [11,с.348], Аҳмади Мунзавӣ [4,с.2986] Лола Сулаймонӣ – таҳиягари матни интиқодии «Толиб ва Матлуб» [7,с.3] ва гирдоварандагони китоби «Гулшани адаб» [1,с.301] номи ӯро «Саййид Камол» гуфтаанд. Фитрати Зардӯзи Самарқандиро бештар аз зумраи косибону ҳунармандон шинохтаанд ва дар асоси маълумоти Малехо, ки ӯро дар ин касб сутуда, баҳо додаанд. Аммо илҳоқ шудани унвони ифтихории «Саййид», ки дар ба шахсиятҳои рӯхонӣ ва ё касоне, ки аз авлоди Паямбар (с) буданд, дода мешуданд, раҳнаи гумон ба ин маълумоти сарчашмаҳо мезанад. Ҳаде зада метавонем, ки Фитрат аз авлоди рӯхониёне будааст, ки ҳунармандиро пеша кардаанд. Дар баробари унвони «Саййид» зикр шудани номи «Камол»

ва ё «Акмал» низ ин ҳадси моро тақвият медиҳад. Гуфтанист, ки М.Шакурзода ин унвонро дар шакли «Саид» оварда [10,с. 705], зимнан онро чузъе аз номи шоир пиндоштааст.

Ҷро дар тамоми сарчашмаҳо касиб ба касби зардӯзиву дӯзандагӣ нишон додаанд. Малехо дар китоби худ оварда, ки Фитратро дар Бухоро дидаасту ӯ машғули зардӯзӣ будааст: «...Дар шуҳури санаи 1098 самона ва тисъина ва алфа (1687) ба вилояти фоҳираи Бухоро ба чихати таҳсил омад, акрабояш кадхудо карданд. Ал-вокеъ дар ин таърих, ки ҳазору сад (1100/1689) аст, соҳиби оилаву атфол буда, мутаваггини балдаи мазкур мебошад» [6,с.371]. Аз ин маълумот чанд нуктаи асосии зиндагонии шоир бармеояд. Нахуст ин ки ҳама муҳаққиқон дар таъя ба ин маълумоти Малехо Фитратро асосан касиб пиндоштаанд, ки ба назари мо як андоза баҳои яктарафа ба шахсияти ӯ мебошад. Дувум, Малехо ӯро кадхудо ва соҳиби атфолу аёлманд менигорад ва барои ҳазинаи оила машғул шудани ӯ ба касибӣ амри табиӣ менамояд. Севум, Фитрат ба Бухоро чихати такмили дониши худ омада будааст. Яъне, замоне ки Малехо бо Фитрат мулоқот кард, ӯ донишҳои ибтидоиро дар зодгоҳаш касб намудаду [5,с.197] ҳамчун шоир шинохта шуда ва чихати такмили ҷаҳонбинии худ сафар карда буд. Ҷаҳорум, аз ин сафари Фитрат бармеояд, ки доираи адабии Бухоро нисбат ба доираи адабии Самарқанд як андоза шароити мусоид доштааст, ё ин ки касибӣ дар Бухоро нисбат ба Самарқанд бештар раванқ дошт.

Дар мавриди соли таваллуди шоир низ баҳсҳои зиёд дида шуд. Онро муҳаққиқоне, ҳамчун Расул Ҷодизода, Садрӣ Саъдиев, мураттибони китоби «Гулшани адаб» соли 1067/1657 гуфтаанд [1,с.301с.5-197]. Аммо Мирзо Шакурзода онро баробар ба соли 1070/1660 медонад (10, 705). Ян Рипка бошад, соли таваллуди шоирро 1660 доништааст [11,с.348]. Лола Сулаймонӣ санаи аввалро, ба сабаби он ки Малехо ҳангоми мулоқоташ Фитратро тақрибан сисола (соли 1098/1687) гуфта буд, таъйид мекунад [7,с.3]. Дар ҳоле, ки ҳар се сана ҳам дурусту дақиқ наменамояд ва дақиқан ин санаҳо дар ягон сарчашмаи дастяаввал зикр намешавад.

Мир Муҳаммадамани Бухорой дар китоби «Убайдуллоҳнома» бо дарбори подшоҳон камтар ихтилот кардани Фитрати Зардӯзи Самарқанд ишора мекунад [5,с.198]. Ин нуктаро, яъне тавассути касбу ҳунар рӯзии худ дарёфтани шоирро муаллифони китоби «Таърихи адабиёт» ба тарзи зерин тақвият медиҳанд: «Аҳли хонавода ва ҳешу табори ӯ зану мард чун тамоми аҳолии гузари мазкур ба ҳунари зардӯзӣ машғул буданд» [5,с.198]. Ҷунонки гуфта шуд, ин сифатҳо, ҳамчунин, далолат ба рӯҳияи тасаввуфӣ доштани шоир ҳам мекунад. Аз сӯи дигар, ҳам ба ишораи Малехо [6,с.371-372] ва ҳам ба гуфтаи худ шоир:

Набошад бӯрӯбофӣ ишорам,

Зи сими ашк зардӯзист қорам [7,с. 65].

- касби рӯзӣ ба зардӯзӣ мекардааст. Аммо, ба назари мо, дар ин ҷо ҳам ӯ ба ҳунари шоирии худ киноя задааст. Бо вучуди ин ҳама шакку тардид, тараққӣ кардани адабиёт берун аз доираҳои дарборӣ яке аз хасоиси адабиёти асри шоир ба ҳисоб меравад [9,с.186-187].

Соли вафоти шоир низ маълум нест ва дар ягон сарчашма ва адабиёти илмӣ зикр намешавад. Ҷӣ миқдор умр дидани ӯ ҳам, дақиқ доништа нашуд. Зоҳиран, умри дароз надидааст, чун ба ҷамъоварии девону ашъори худ, ба занни ғолиб фурсат наёфта ва ё достони «Козурписар»-ро ҳам ба пуррагӣ таҳриру бозбинӣ нанамудааст. Ба ин нукта бидуни сарлавҳа ҷудо шудани қисматҳои охири достон ва аз лиҳози ҳунари бо ҳам тафовут доштани қисмати оғозу анҷоми он далолат мекунад.

Майли ӯро ба шеър шоирӣ аз замони кӯдакӣ ва наврасӣ гуфтаанд. М.Шакурзода бар он назар аст, ки ӯ дар Бухоро ба сурудани ашъор пардохта (10,с.705), аммо мантиқитар он ки ӯ дар Самарқанд бояд ҳамчун шоир шинохта шуда бошад, зеро Малехо ӯро дар Бухоро аллакай ба ҳайси шоир муаррифӣ мекунад. Ҷамчунин, худ шоир дар мақтаи ғазале гуфтааст:

Агар завқи тамошо аз Самарқандам бурун орад,

Ба ҷаими ҳеш созам сурма, Фитрат, хоки Қобулро [1,с.302].

Ян Рипка ӯро дар шоирӣ ҳампоия Саййидо медонад [11,с.348]. Воқеан, дар масъалаи ҳунари шоирӣ ва бадеияти калому суҳанварӣ ин нукта аз ҳақиқат дур нест, аммо дар мавриди омӯзиш ва баррасии ашъор Фитрат бамаротиб аз Саййидо камшуҳраттар аст.

Осори ӯ аз ғазал, қасида, ҳаҷвия ва маснавии «Козурписар», ки бо номи «Толиб ва Матлуб» ҳам шуҳрат дорад, иборат аст. пеш аз пардохтан ба баррасии ғазалиёти ӯ ва ҷигунагии он дар мавриди достони «Козурписар», ки ягона асари пурра то рӯзгори мо мондаи Фитрат аст, баҳси муҳтасар мекунем. Аз «Козурписар» чанд нусхаи хаттӣ, аз ҷумла нусхаи №9782, №9184 ва №873 АИ ҶҮ; №17 Маркази мероси хаттии АМИТ ва нашри литографии он, ки соли 1916 сурат

гирифтааст, боқӣ мондааст. Лола Сулаймонӣ онро дар асоси чаҳор нусха соли 1988 тасҳеҳу нашри интиқодӣ карда, ки ҷойгоҳи маҳсус дорад.

Достон дар ҳаҷми 986 байт (дар нашри Лола Сулаймонӣ) суруда шудааст. Л.Сулаймонӣ дар асоси яке аз нусхаҳои қадимтарини асар маълум кардааст, ки китобати достон соли 1109/1698 пурра ба итмом расидааст [7,с.5]. Ӯ иддаои худро дар асоси хотимаи нусхаи мазкур ба субут расонида, бо байти худи шоир мудаллал мекунад. Дар ҳоле, ки иддаои мазкур таноқузҳое эҷод мекунад. Малехо оварда, ки хангоми мулоқоташ аллақай Фитрат достонро назм карда будааст ва, ҳамчунин, аз ин достон намунаҳое ҳам зикр мекунад. Соли таълифи тазкираи Малехо 1692, пеш аз соле, ки дар нусха нишон дода шудааст, мебошад.

Дар мавриди ғазалиёт ва дигар анвои шеърӣ ӯ қазоват кардан кори содае нест. Барои он ки ба ҷуз чанд намуна, ки аз тазкираи Малехои Самарқандӣ ва баёзу радиоиф-ул-ашъор нақл шудааст, дигар муҳаққиқон ба ҷустуҷӯ ва гирд овардани шеърӣ ӯ даст назадаанд. Аммо аз ин намунаҳо ҳам маълум мешавад, ки ӯ шоирӣ тавоное будааст. Мисол:

Гар мусаввир ба варақ сурати он моҳ кашад,

Чун ба он кокули шабранг расад, оҳ кашад [6,с.372].

Ҳамчунин, аз ишораҳои ӯ дар достони «Козурписар» низ аён мегардад, ки ба ғазал алоқаи хоҳе доштааст. Чунончи: «*Хаёл афканда дар баҳри ғазал дом, / Зи ҳар мисраъ гирифта мояи ком*». Ба ҷуз ин, дар тазкираи мавриди назар шаш ғазали нопурра (манзур ғазалҳоест, ду ё себайтӣ оварда шудаанд), шаш байт, ду маснавӣ ва ду ғазали пурра омадааст. Дар китоби «Гулшани адаб» бошад, 18 ғазали шоир, чанд абёт аз ғазалҳои нопурраи ӯ ва поре аз «Козурписар» омадааст [1,с.301-337]. Лола Сулаймонӣ низ пас аз итмоми достони «Козурписар» дар нашри худ айни ҳамин ғазалҳо ва абёти парокандаро бо изофа кардани шеърӣ «Ҳачви Абдуллатифхони Девона» овардааст [7,с.70-89]. Тамоми доварихое, ки то кунун аз тарафи С.Саъдиев, Я.Рипка, М.Шакурзода ва дигарон дар мавриди ҳунари шоирии Фитрат сурат гирифтааст, аз рӯи ҳамин намунаҳост. Ҳол он ки намунаҳои мазкур микдори хеле ками ашъори ӯанд. Албатта, маснавии «Козурписар» аз ин шумор берун аст, дар асоси он ягон баҳси ҷиддӣ, ки ба ҳунари шоирии Фитрат алоқаманд бошад, сурат нагирифтааст.

Дар китобхонаи МД «Маркази илмии Камоли Хучандӣ» баёзе ниғаҳдорӣ мешавад, ки «Баёзи Фитрат» ном дорад. Дар он ашъори хеле шоирони адабиёти классикии форсӣ-тоҷикӣ китобат шудааст. Албатта, ин баёз аз Фитрати Зардӯзи Самарқандӣ нест ва аз рӯи он ки ашъори шоирони асрҳои XIII-XIX-ро дарбар мегирад, метавон ин иддаоро тақвият дод. Дар он аз се Фитрат шеър нақл шудааст, ки яке худи муҳаррири баёз, ки Мулло Фитрати Дарвозист [2,с.34-75, с.122-236] дигаре Мулло Курбони Фитрат [2,с.57] ва Фитрати охир танҳо бо зикри ном омада, таҳаллусу нисбаи ӯ ёд намешавад [2 с. 7-34, 67]. Ба назари мо, муаллифи баёз барои равшан кардан ва ё тамйиз гузоштан миёни ин шоирони фитраттаҳаллус насаби дигар шоиронро меорад ва, ҳатто, худро ҳам дар як ҷои баёз [2,с.34] пас аз сабти Фитрати Дарвозӣ бо калимаи «муҳаррир» шиносонидааст. Дар дигар мавридҳо танҳо зикри «муҳаррир»-ро овардаасту халос. Азбаски шоири мавриди таҳқиқи мо бештар бо таҳаллуси худ, яъне Фитрат шинохта мешавад, гумон меравад, ки се ғазали дар баёз омада, ба қалами ӯ тааллуқ дошта бошад. Гузашта аз ин, аз лиҳози сабки сухан низ байни ғазалҳои баёз ва тазкираи Малехову китоби «Гулшани адаб» монандӣ дида шуд. Ҳаҷдаҳ ғазале, ки дар «Гулшани адаб» омада ва сипас дар нашри Л.Сулаймонӣ тақрор шудаанд, бад-ин қароранд:

1. *Ба қадри тирабахтӣ ҳар киро ҷавҳар шавад пайдо,*
2. *Ба кӯйи шиқ ҳар кас гармии рӯйи ту дид ин ҷо,*
3. *Чунин гар беасар бошад ғигони зор ин гулро,*
4. *Пургул аз рӯйи ту шуд ҷайбу канор оинаро,*
5. *Шаробам ба зӯрозмоӣ¹ мураххас,*
6. *Ману даште, ки чун отаи ҳавояи рӯ бисӯзонад,*
7. *Гарми бозӣ чу шуд он шамъ ба қошонаи мо,*
8. *То гаит аз канори ман он гулбадан ҷудо,*
9. *Чу абрӯйи бутон пайваста барбастам ду мисраъро,*
10. *Рафтиму мегазам мани маҳчур пушти даст,*
11. *То ҳарфи шӯришам ба лаб аз дил расидааст,*
12. *Шаб, ки мизроби аламро дар дилам оҳанг буд,*
13. *Хори хорӣ накашам бе ту шаб андар бари хеш,*
14. *Ба ранге бе ту аз боғи баҳори даҳр дилгирам,*
15. *Гардиши анҷум ба доғам шӯр натвонист кард,*
16. *Рӯйи гармат дод чандон изтироб оинаро,*

*17. Дар ин гулиан ба дидорат ба ранге орзумандам,
18. Шӯхӣ аз чашми ту гоҳе, ки рамидан гирад.*

Ҳамаи ин ғазалҳо ва абёти пароканда аз «Музаккир-ул-асҳоб»-и Малехои Самарқандӣ ва «Радоиф-ул-ашъор»-Сиёқ [7, с.70] гирифта шудаанд. Аммо ғазалҳои пайдокардаи мо дар байни ғазалҳо ва абёти парешони ин ду шоир дида нашуд. Барои ошноии бештари хонанда бо тарзи суханварии шоир ва ҳам ба иқтисоди он ки ин ашъори шоир то ҳанӯз ҷое нашр нашудааст, матни ғазалҳои баёзи мазкурро пурра меорем:

*Ҳар он ошиқ, ки дур аз суҳбати он гулузор афтад,
Ниҳоли сабраш аз боғи тааммул барканор афтад.
Набошад баҳра аз наззори рӯяш тамошоё,
Зи ҳар чашме, ки ҳар соат ба руҳсориш дучор афтад.
Ба гулгашти чаман аз орази рӯяш арақ резад,
Бад-он монад, ки марворид андар лолазор афтад.
Ба зерӣ абр агар хуришед пинҳон шуд, чӣ нуқсон шуд,
Зи ҳар хатте, ки андар мусҳафи рӯйи нигор афтад.
Набошад холи аз ҳикмат ба рӯяш ҳалқаи гесӯ,
Ба деворе, ки ... андар қайди мор афтад²
Ба як наззора хоҳад кард тасхири ҳама олам,
Бад-он ҷонон³ бувад чашме, ки доим пурхумор афтад.
Ба ёди кокули мушкини ӯ, Фитрат, ки дар олам,
Мабодо ҳеч кас чун ман парешонрӯзгор афтад [2, с.5-6].*

Ғазали дигар:

*Эй ғубори раҳгузорат сурмаи биноям,
Нақши по ... меҳроб, чанд мефарсоиям?!⁴
То ба гесӯйи гираҳгират нагардад ҷойгир,
Вазъи якҷой надорад дидаи ҳарҷоям.
Беҳудӣ ҳар сӯ инони ваҳшатамро мекашад,
Остони кист манзури дили савдоиям?!
Чист то бар гардани даъвӣ зи фармони касе,
Бандаам, ҳар чиз мефармоиям, фармоиям.
Сӯзани лутфат набошад баҳягар бар рӯйи қор,
Мефитад фардо зи чоки қисватат расвоиям.
Гар намехурдӣ бисоти қилва ҳар дам аз ниқоб,
Буд дар ҷайби адам оинаи пайдоиям.
Рӯзгори бекасиҳоям ба кас муҳтоҷ нест,
Бас бувад, Фитрат, ҳаёлаш мӯнисӣ танҳоям [2, с.30].*

Ғазали дигар:

*Эй сабо, нақхати ҷонон на ту дориву на ман,
Нақхати он гули хандон на ту дориву на ман.
Бар худ аз дағдаға бисёр мапеч, эй сунбул,
Тоби он зулфи парешон на ту дориву на ман.
Навгули тоза дили мурғи чаман карда шикор,
Хабар, эй боди баҳорон, на ту дориву на ман!
Беҳ, ки дилдор ҷудой накунад, варна дило,
Тоқати қулфати ҳичрон на ту дориву на ман.
Ҳам ту ошӯфтаиву ҳам зи ғами тозагуле,
Андалебо, сару сомон на ту дориву на ман!
Аз ғами ёри ситамгор ба шабҳои дароз
Хоб, эй дидаи гирён, на ту дориву на ман!
Ту ба ман ҷавру ситам мекуниву ман бар дил,
Раҳм, эй сарви хиромон, на ту дориву на ман!
Баҳри мо фурқати дидор кам аз отаиш нест,
Сабр бар отаиши ҳирмон на ту дориву на ман.
Ту зи ман бигзариву ман гузарам аз сари қон,
Рост гӯям, сари баҳмон на ту дориву на ман.
Фитрато, нақхати роҳат зи чӣ бар худ бандӣ,
Роҳат аз гардиши даврон на ту дориву на ман! [2, с.67-68]*

Аммо ғазали ахируззикр аз лиҳози забон ва услуби баён ба нигоштаҳои дигари Фитрати Зардӯз камтар монандӣ дорад ва ба маротиб аз нигоҳи бадеияту дигар вежагиҳои шеър фарқ мекунад. Баҳси интисоби ашъор ба номи Фитрати Зардӯзи Самарқандӣ ҳам баҳси бисёр муфассал ва пурдоманаест, ки ин навишта маҷоли гунҷоиши онро надорад. Дар ҳамон 18 ғазали «Гулшани адаб» ҳам имтиёзи сабки ягонаи шоир тақрибан ғайримомкин аст. Масалан, сабки нигориши ғазали «*Рафтиву мегазам мани маҳҷур пушти даст, / Чандон, ки з-ин алам шуда носур пушти даст*» [1,с.304-305] бо сабки ғазали «*Шаробам ба зӯрозмоӣ мураххас, / Кабобам ба отаишдароӣ мураххас*» [1,с.303] бисёр тафовут дорад. Ғазалиёти ӯ, чунонки аз намунаҳои ками баҷомондаи онҳо ҳам пайдост, бо забони матин ва равон иншо шудааст. Калимот ва ё ифодаҳои номаънус ва берун аз доираи адабиёти хаттӣ дар он ба мушоҳида нарасид. Аммо муҳаққиқони зиёд ба шеъраро барғалат баҳо додаанд. Масалан, Ян Рипка ўро шоири «шаҳрӣ» (манзур берун аз доираи дарбори ҳокимон) қаламдод карда, менависад: «Дар осори Фитрат ғояҳои пешаварони оддӣ ва муносибати онҳо бо ҳокимон таҷаллий ёфтааст. Ӯ зидди рӯхонияти исломӣ буд, дар нигоштаҳои ӯ андешаҳои зиддифеодалиро бисёр бархӯрда метавонем...» [11,с.848]. Айни ҳамин андешаро М.Шакурзода низ тақрор мекунад⁵ [10,с.705]. Дар ҳоле ки дар ғазалҳои шоир ин падидаҳо мушоҳида намекунем. Дар достони «Толиб ва Матлуб» муқобилгузори ду шахси аз ҷиҳати вазъият ва мақоми ҷамъиятӣ зид танҳо барои барҷастатар нишон додани зиддияти асари бадеӣ дар умум мебошад. Ҳамчунин, М. Шакурзода ба «шаҳрошӯби бисёр» доштани шеъри Фитрат ишора мекунад [10,с.705], ки аслан дуруст нест.

Хулоса, Фитрати Зардӯзи Самарқандӣ аз шуарои номварест, ки мутаассифона доир ба рӯзгор ва осори баҷомондаи камтар таҳқиқ шудааст. Фитрат дар ҳунари шоирӣ аз пешгомони замони худ камӣ надошт ва аз ин манзар ҳам шеъри ӯ бояд мавриди таҳқиқоти алоҳида кашаида шавад. Масоили ҷамъ ва наشري осори ӯ ҳам то кунун аз масъалаҳои камтаваҷҷуҳ дар илми матншиносии мост. Бояд зикр шавад, ки он ашъоре, ки дар баёзу сафинаҳо ба номи ин шоир сабт шудаанд, на ҳама вақт бо сабки сухан ва салиқаи ҳунари ӯ мувофиқат мекунанд. Аз ин рӯ, дар ҷамъу тадвини осори ӯ бояд ба ин нукта ҳам таваҷҷуҳ зоҳир кард.

Тавзеҳот:

1. Дар ду нашири мазкур ҳам «рӯрозмоӣ» омадааст, ки мантиқ надорад.
2. Як калима нохоност.
3. Дар асл «Бад-он ҷон» омадааст, ки вазни мисраъро халалдор мекунад.
4. Як калима нохоност.
5. Дар навиштаи ин олим фақат масоили исломӣ ҳазф шудаасту халос

ПАЙНАВИШТ:

1. Гулшани адаб. Намунаи назми тоҷик (ибора аз панҷ ҷилд). Ҷ.4. – Душанбе: Ирфон, 1977. – 386 с.
2. Дарвозӣ, Мулло Фитрат. Баёзи Фитрат. Чопи сангӣ. – Ҷойи нашр нест, 1328/1910. – 285 с.
3. Мирзоев, Абдулғанӣ. Саййидо ва мақоми ӯ дар таърихи адабиёти тоҷик/А.Мирзоев. – Сталинобод: Нашриёти давлатии Тоҷикистон, 1947. – 200 с.
4. Мунзавӣ, Аҳмад. Феҳраствораи китобҳои форсӣ/А.Мунзавӣ. – Техрон, 1382/2003. Ҷ.4. – 2986 с.
5. Ҳодизода Р. Таърихи адабиёт. (асрҳои XVI – XIX ва ибтидои асри XX). Китоби дарсӣ барои мактабҳои олий/Р. Ҳодизода, У.Каримов, С.Саъдиев. – Душанбе: Маориф, 1988. – 416 с.
6. Самарқандӣ, Малехо. Музаққир-ул-асҳоб. Таҳиякунандаи матни илмӣ – интиқодӣ Камолуддин Садруддинзодаи Айний. – Душанбе: Пайванд, 1385/2006. – 689 с.
7. Самарқандӣ, Фитрат. Козурписар. Матни илмӣ – интиқодӣ ва муқаддимаи Лола Сулаймонӣ. – Душанбе: Дониш, 1988.
8. Саъдиев, Садри. Фитрати Зардӯзи Самарқандӣ /С.Садри// Энциклопедияи адабиёт ва санъати тоҷик. Иборат аз III ҷилд. Ҷ. III./С.Саъдиев. – Душанбе: Сарредаксияи илмӣ Энциклопедияи миллии тоҷик, 2004. – С. 289.
9. Саъдиев, Садри. Маркази адабии Самарқанд/С.Садри. – Тошканд: Ёзбекистон миллии энциклопедияси, 2012. – 400 с.
10. Шакурзода, М. Донишномаи адаби форсӣ (адаби форсӣ дар Осиёи Миёна). Ҷ. 1./М.Шакурзода. – Техрон: Созмони чоп ва интишорот, 1380/2001 – С.705.
11. Ян Рипка. История персидской и таджикской литературы. Перевод Н.А.Кондрашева и П.А.Клейнер. – Москва: Прогресс, 1970. – 439 с.

REFERENCES:

1. Rosary of good manner. Pattern of Tajik poem (in five volumes) V.4. - Dushanbe: Cognition, 1977. - 386 p.

2. Darvozi, Mullo Fitrat. Bayoz Fitrat. Stone script. Without the place of publication, 1328/1910.-285 p.
3. Mirzoev, Abdulghani. Sayyid and his status in the history of Tajik literature / A.Mirzoev. - Stalinabad: The Tajik State publishing-house, 1947. - 200 p.
4. Munzavi, Ahmad. Catalogues of Persian books / A.Munzavi. - Tehran, 1382/2003. V.4. - 2986 p.
5. Khodzoda, R. Karimov U., Saadiev S. The History of literature. (16th-19th centuries and the beginning of the 20th century): manual for higher schools. - Dushanbe: Enlightenment, 1988. - 416 p.
6. Samarkand, Maleho. Muzakkir-ul-ashob. The author of scientific-critical text: Kamoluddin Sadruddinzoda Aini. – Dushanbe: Payvand, 1385/2006. - 689 p.
7. Samarkand, Fitrat. Kozurpisar. Scientific text-critical and introduction by Lola Sulaimoni. Dushanbe: Knowledge, 1988.
8. Sa`diev, Sadri. Fitrat Zarduz Samarkandi // S.Sadri / Encyclopedia of Tajik literature and art. In three volumes. V.III. Ravzana - Juraev. - Dushanbe: Chief scientific edition of the Tajik national encyclopedia, 2004. – P. 289.
9. Sa`diev, Sadri. Literary circle of Samarkand/ S.Sadri.–Tashkent: The Uzbek national encyclopedia, 2012. - 400 p.
10. Shakurzoda, M. Encyclopedia of Persian literature (Persian literature in the Central Asia). V. 1. / M.Shakurzoda. -Tehran: Printing and publishing organization, 1380/2001. - P.705.
11. Jan Rypka. The History of Persian and Tajik literature. Translated by N.A. Kondrasheva and P.A. Kleiner. - Moscow: Progress, 1970. - 439 p.